Obývacia izba

Obývacia izba sa nachádza oproti vchodovým dverám. Veľké okno hľadí do ulice pred bytovkou. Z obývačky sa sklenými dverami vychádza na balkón plný kvetov v črepníkoch.

Keď mama prišla z Mozambiku, zaplnila obývačku črepníkmi s filodendronmi, kaládiami rozličných farieb, tradeskanciami a dracénami. Filodendron postavila na komodu z ružového dreva, ktorá prišla v lodnom kontajneri navrátilcov. Komoda patrila k tým pár rozobratým kusom nábytku, čo sa zmestili do výťahu a nemuseli sme ich vynášať zaliati potom po úzkom tmavom schodisku, čo sa nikdy nezaobišlo bez škrabancov na oboch stranách.

Nábytok z domu v Matole a vlastne celý náš majetok vrátane vecí nazhromaždených mamou v Songo – hlavne porcelánový servis a domáce spotrebiče, ktoré Nemecká demokratická republika darovala Mozambickej ľudovej republike a mozambický ľud schválil ich predaj v obchodoch svojich prívržencov –, pristál v lisabonskom prístave v lodnom kontajneri v roku 1985. Na druhý deň zašli rodičia na colný úrad zaplatiť clo za dovezený náklad. Tam im povedali, že si musia najať prepravcu, okrem iného vybaví za nich aj preclenie. Otec sa vrátil nahnevaný. Clo bolo vysočizné, a keď sa k nemu prirátala odmena pre prepravcu, vyšla nám nehorázna suma. Otec vždy bdelo strážil rodinnú kasu, rozšafný bol, len ak išlo o stravu. Šomral na Portugalcov, vládu, černochov, na tých, čo kradli v kolóniách aj tu, frflal, že viac by sa oplatilo, keby sme si nepriniesli so sebou nič, ale mama ho upokojila a o niekoľko dní pred bytovkou v Almade zastal kamión aj s naším lodným kontajnerom, ktorý ostal stáť na ulici niekoľko týždňov, až kým sme nenašli pomoc pri vynášaní nábytku, len čo nám sused Pereira vhodil do schránky papierik s odkazom, že kontajner „prekáža a zaberá parkovacie miesta". Po analýze pravopisu, rukopisu, obsahu a dôkladnom rozbore susedov sme prišli k záveru, že to mohol byť len pán Pereira z bytu číslo 9. Odkaz bol napísaný v panovačnom, povýšenom až arogantnom duchu, čo zodpovedal neznášanlivým pohľadom robotníckeho komunistu z fabriky Lisnave. Z textu priam sálala nevraživosť voči navrátilcom. Pochopili sme, čo chcel autor povedať, poslali sme ho medzi sebou do riti, pretože ľudia ako my vedia, čo sa patrí, a nasledujúcu nedeľu sme naverbovali tetu Mariu da Luz, jej muža a švagrov, aby nám za priateľskú odmenu pomohli

povyťahovať klince z dosiek kontajnera, ktorý sme rozmontovali a jeho obsah vyniesli na šieste poschodie. V ten deň sme pochopili, že náš domov v Mozambiku si do Portugalska nikdy neprenesieme. Čosi také sa nedá zopakovať. Nie je možné celkom rekonštruovať miesto zločinu. Toto už neboli len reči o strate portugalského impéria, my sme mali pred sebou zhmotnenie tej straty.

Väčšina nábytku sa do bytu v Almade nezmestila. Miestnosti boli síce priestranné, ale primalé, aby sa do nich vošiel všetok nábytok. Jedálenský stôl z Matoly, dlhý ako celá jedáleň, rozdeľoval miestnosť ako stena, preto okamžite poputoval do podkrovia, kde ostal niekoľko desaťročí. Až po maminej smrti som našla spôsob, ako ho dostať z bytovky inak než po schodoch, ktorými sme ho vyteperili hore: dala som ho rozpíliť motorovou pílou. Väčšina vecí z kontajnera so šírkou a výškou dva a pol metra a dĺžkou štyri metre išla priamo na pôjd, odtiaľ sa dostali von až po maminej smrti: buď som ich darovala, predala alebo zničila.

V almadskom byte filodendron odštartoval svoju lezeckú dráhu a začal sa rozrastať po stenách obývačky. Mama strategicky nasmerovala stonky, aby sa ťahali po obvode stien a ponad dvere; dávala pozor, aby sa nezlomili, a podoprela ich klinčekmi, takže vznikli impozantné kaskády listov. Bola hrdá na metrové výhonky, ktoré vyrástli z odrezkov v malých črepníkoch. Bolo ich treba často a výdatne polievať, ťažká úloha, ak ste nechceli zamočiť poličku alebo dlážku. Bola to otrava. Preniesť do bytu prales si vyžadovalo kopu nezmyselnej námahy.

V jednom kúte obývačky, na stolčeku z čierneho dreva a so sklenou tablou, vytvorila mama kvetinové zátišie z obrovských kaládií rôznych farieb a odtieňov: biele, zelené, bielo-červené, zeleno-červené, ružovo-červené s prímesou zelenej, čisto červené alebo čisto ružové. Dokonalá prírodná krása. Botanická zmes z mesta Namaacha, z národného parku Gorongosa a z Amazónie, vystavená v našej obývačke. Vlhký skleník.

Na konferenčnom stolíku dracéna a po celom byte kvetináče s tradeskanciami, lebo vraj prinášajú šťastie. Keď mama odchádzala z Afriky, poschovávala si korienky, hľuzy či cibuľky rastlín

do kufrov. Bolo zakázané prevážať ich cez hranice, ale mame to bolo jedno. Korene omotala vlhkou vatou, potom handrou, nakoniec ich strčila do igelitového vrecka, dôkladne ho zviazala a vopchala do plechoviek alebo fľaštičiek a tie pozastrkovala medzi oblečenie a iné povolené predmety. Zbaliť sa na cestu z Afriky do Portugalska si vyžadovalo znalosť zložitých fíglov kamufláže. Mama bola majsterka v balení. Nenašla sa vec, ktorú by nevedela zabaliť alebo schovať, udržať teplú alebo studenú, ktorú by nedokázala zmenšiť alebo zväčšiť, nechať zmiznúť a znovu sa objaviť – podľa toho, čo práve potrebovala. Varenie, škvrny na oblečení, všakovaké vychytávky, správne slová, mama si so všetkým vedela poradiť.

Jej skúsenosti s presádzaním a rozmnožovaním rastlín zožali úspech. Mama mala talent nielen na pestovanie rastlín; od ruky jej išla každá práca, ktorej sa chytila. Okrem mňa. Mama bola obdarená božskou schopnosťou stvoriť, rozhojňovať a zveľaďovať. Žiadna rastlina jej nezahynula. Darilo sa jej s okrasnými aj úžitkovými rastlinami. Všetko pod jej rukami bujnelo a chutilo. Bola posvätená a posvätovala. Nepriťahovali ju však poľné práce, tie považovala za drinu, hoci ich ovládala a poznala ich zákonitosti. Vždy keď ma počula snívať o kúsku zeme, kde by som mohla pestovať zeleninu, kvety a chovať zvieratá, odhovárala ma: „Vyhoď si to z hlavy. Je s tým kopa roboty. Ani o tom neuvažuj!" Mlčky som na ňu hľadela a neveriacky si premietala jej slová, lebo som nevedela pochopiť, ako sa môže žena, ktorej doslova rozkvitá všetko pod rukami, tak zaťato vyhýbať obrábaniu pôdy.

Mama nikdy nežila v lese. Nikdy sme neboli v skutočnej džungli. Lourenço Marques, kde žili bieli, bol čistý a pokojný, aj tropický, to áno, ale domestikovaný.

Kvetináče s filodendronmi mi spočiatku nevadili, ale keď sa obývačka premenila na prales obohnaný spleťou úponkov, čo sa rozpínali po všetkých stenách, cítila som sa ako na expedícii v dusnej tropickej džungli bez bezpečného útočiska. Začala som filodendrony neznášať. Ich hrubé, dokonalé, akoby umelé listy, ktoré mama leštila vínnym muštom alebo prípravkami z indických obchodov, pokrývali celé steny. Rozbujnené rastlinstvo

ma začalo stiesňovať. Nadobudla som pocit, že v obývačke žijú so mnou tvory ako záhradní škriatkovia a bludičky – tak neprirodzene pôsobila. Nehovoriac, že sme bývali na šiestom poschodí. Zo zadných okien bolo vidieť rozostavané nelegálne bytovky obsadené mnohodetnými černošskými rodinami; mamy pracovali ako upratovačky a otcovia na stavbách. Načierno sa pripájali na elektrinu, aby mali v prázdnych budovách aké-také svetlo, a vláčili hore schodmi vedrá a krčahy s vodou, ktorú si naberali z verejného vodovodného kohútika na ulici. Ten neskôr miestny úrad odstavil, aby ich stade vyhnal a zahájil mestskú výstavbu pre „slušných" ľudí. Z predných okien bol výhľad na rozľahlé burinisko, kde sa deti zo štvrte najprv hrali a neskôr sa skúmavo dotýkali svojich aj cudzích cikáčikov a cikuliek v súlade s prírodnými zákonmi dospievania. Manželské spolunažívanie v cigánskej chatrči za cestou vrcholilo búrlivými scénami: cigán mlátil cigánku, kým ona jačala a hádzala do otca svojich detí mydlo, s ktorým mu prala oblečenie. Deti kričali vo svornom unisone. Cigán hulákal. Bežné predstavenie z predných okien. To bola kedysi naša štvrť. Vtedy bol územný plán len nejasnou víziou, ktorá sa premenila na realitu nasledujúce desaťročie. Keď cigánov miestny úrad vysťahoval, aby sa tam postavil kostol, škola a ihrisko, každodenný cirkus sa stal minulosťou. Zavládlo ticho, z ktorého sme boli nesvoji. V diaľke za buriniskom, čo sa ťahalo až po Centro Sul, bolo vidieť sochu Krista kráľa, obrátenú chrbtom k nám, ale tá je nádherná aj odzadu, rovnako ako celé biele domoradie pôvodnej Almady.

Mala som dvadsať preč, práve som sa prihlásila na druhú vysokú školu, študovala som filozofiu a čítala literárny časopis *Orpheu*, Rimbauda, Durasa, Clarice Lispector a všetko, čo bolo v móde, alebo aj nie, a kefovala som s Davidom. Na prvej výške som sa bližšie oboznámila so Shakespearom, Shelleym a Dylanom Thomasom, a preložila som Vergíliovu *Eneidu*, aj keď s istými morfosyntaktickými lapsusmi.

Džungľa v našom byte prekročila hranicu mojej nízkej estetickej tolerancie. V mame som videla staromódnu ženu s otrasným provinčným vkusom. Hanbila som sa za tropickú dekoráciu

nášho bytu, pohŕdala som ňou a svoj hnev som dávala najavo úsečnými a jedovatými poznámkami. Nedalo sa poprieť, že som sa narodila v Mozambiku a nasiakla som pestrofarebným africkým ovzduším, ale všetci moji priatelia boli Portugalci a medzi sebou sme sa o Afrike nerozprávali – tá ostala v zabudnutí. Neznášala som rodičov, ktorí sa práve vrátili z Mozambiku. Želala som si, aby zomreli pri nejakej bombastickej nehode svojho renaulta mliečno kávovej farby na ceste za inými navrátilcami, s ktorými radi predpovedali čiernej Afrike najhoršiu možnú budúcnosť. Všetci sa mi zdali ako ľudia zaseknutí v čase a ideológii, neschopní prispôsobiť sa, zabudnúť, ísť ďalej. Nevidela som pre seba budúcnosť. Stať sa sirotou bola jediná možnosť záchrany, aká sa mi črtala. Keby rodičia zmizli, vrátila by sa mi sloboda, ktorú som viac-menej mala, odkedy som v tisícdeväťstosedemdesiatom piatom prišla do Portugalska. Mohla by som piť, prichádzať domov neskoro, užívať si nespútané večery a divoké nočné výjazdy, s kým sa mi zachce, a aj sa zachcelo, hoci môj zovňajšok hovoril proti mne.

Moje telo malo naďalej sklon zväčšovať sa, čo nebolo žiaduce. Mala som veľké brucho, bujné prsia a pneumatiky v páse, ktoré mi nedovolili nosiť priliehavé blúzky, vymykali sa z veľkostných štandardov a zahanbovali ma, zato som mala v rukáve iné tromfy, čo mi pomáhali presadiť sa: pekné žlté oči, plné pery, odvahu a výrečnosť. A vedela som písať. Vďaka literárnemu talentu som získala nielen prácu v rádiu Aventura, ale aj stály prílev obdivovateľov; akoby kohútik, ktorý mi do života nepretržite privádzal nových ľudí a príležitosti – úplný opak kohútika, čo zásoboval vodou, ničím iným, len vodou, černochov zo zadných bytoviek, kde sa nič nedialo, kde sa rozprávali svojou rečou a pripravovali svoje jedlá, akoby nikdy nevytiahli nohy z Afriky.

Moje tvrdé slová, pohŕdanie a odmietanie bytovej výzdoby spôsobili, že mama začala rastliny pomaly vytrieďovať, až som sa jedného dňa vrátila z práce – bolo to už v deväťdesiatych rokoch – a zistila som, že ich odstránila všetky. Zriekla sa svojej pestovateľskej pýchy. Chcela, aby som sa v byte cítila dobre, ako doma, ako vo svojom. Povýšene som jej gesto schválila. Povedala

som, že to už mala urobiť dávno. Nepoďakovala som sa, vždy som mala velikášske sklony a myslela som si, že celý svet mi musí byť k službám.

V osemdesiatom siedmom alebo ôsmom mali rodičia skutočne autonehodu. Svojím Renaultom 9 narazili do stromu pri ceste, keď išli do Caldas navštíviť starkú Mariu Josefu, ktorá strácala rozum a zhromažďovala doma smeti a potkany. Otec dobre nevidel.

Auto rozbili, ale nezahynuli, prešli iba na iný model renaulta vo vkusnej sivej farbe, na ktorom som onedlho vyrobila preliačinu, keď som pri pošte v Cova da Piedade narazila do zle zaparkovaného auta v snahe vyhnúť sa vozom, čo by mohli prísť sprava. Tvrdohlavo som sa držala svojho. Deň, keď mali rodičia nehodu, bol pre mňa vydarený, pretože prišli veľmi neskoro a mohla som byť dlhšie s Davidom. Keď sme práve nekefovali, čítali sme si navzájom básne. Zo stredovekej filozofie sme nenaštudovali vôbec nič. On nemusel. Snažili sme sa kvôli mne, ale môj nezáujem o problematiku priam bil do očí a rýchlo prevážilo volanie túžby. Keď sa rodičom stala nehoda, pomyslela som si, dobre im tak. Možno som nikdy nebola dobré dievča.

Mama mi radila uzatvoriť sa pred svetom. Vysvetľovala mi: „Priatelia neexistujú. Keď sa s tebou ľudia zblížia, tak len dočasne a zo zištných pohnútok. Len čo z teba nemajú nijaký úžitok, vyparia sa. Jedného dňa, keď budeš naozaj niekoho potrebovať, zistíš, že niet jedinej duše ochotnej ti pomôcť. To je celé priateľstvo."

„Ty si vari nikdy nemala kamarátky?" spýtala som sa jej.

„Mala. Svoju mamu. Mama je najlepšia priateľka."

Premýšľala som s nevôľou nad jej slovami a vrátila sa k nim v jedno popoludnie, keď ma učila šiť na šijacom stroji po starej mame. Povedala som jej: „Nesúhlasím s tebou. Nemáš pravdu. Nie všetci ľudia sú takí, ako hovoríš."

„Uvidíš. Veď sa presvedčíš."

Na rozdiel od mamy, ktorá bola na môj vkus príliš pesimistická, ja som priam posadnuto vyhľadávala ľudí. Vždy som trvala na svojom a často som si to aj presadila. Posielala som do čerta každého, kto mi nebol po chuti, kto nevyhovoval mojim vysokým očakávaniam. Surová a neľútostne priama.

Zavše sa stáva, že náhle sa otvoria dvere a do života nám vstúpia ľudia, ktorí rýchlo odídu inými dverami bez toho, aby sme mali kedy pochopiť, prečo prišli. Vždy existuje nejaký dôvod, no my ho odhalíme o veľa rokov neskôr. Prišli, aby naplnili našu túžbu po obdive, kráse alebo zábave. Prišli, aby nám umožnili spoznať niekoho, kto tiež vstúpil a odišiel a bol dôležitý, pretože nás zobral na výnimočné stretnutie, na neznáme miesto, navrhol nám nočnú prechádzku plnú bozkov, smiechu a vína alebo nezničiteľné priateľstvo a chvíle, v ktorých bola smrť porazená. Neexistuje žiadne vysvetlenie, prečo si ľudia vstupujú navzájom do života a jeden druhému sa zo života vytrácajú.

Po skončení strednej školy som odišla študovať do Lisabonu. Bývala som u tety Marie da Luz. Správala sa ku mne ako k vlastnej dcére, ktorú nikdy nemala. Rozmaznávala ma, šila mi oblečenie, starala sa o môj zovňajšok. V jej očiach som bola bucľatá, ale pôvabná, jednoducho „pekná dievčina".

Priateľstvo s Tony sa odchodom z internátnej školy neskončilo. Navštevovala ma cez prázdniny a víkendy podľa toho, ako sme sa dohodli v listoch. Veľa sme sa rozprávali, vymieňali si novinky, chodili do kina a prechádzali sa po miestach, kde sa túžila predviesť: po lunaparku Feira Popular, po záhrade Campo Grande, po ulici Rua Garret. Tony bola o jeden rok štúdia pozadu, preto ešte ostala na internátnej škole. A bez otrokyne. Moja čoraz väčšia nezávislosť sa jej nepozdávala. Tvrdila, že vysoká škola, knihy, písanie a noví priatelia mi stúpli do hlavy. Bola čoraz podráždenejšia a ufrflanejšia.

Keď ma raz prišla navštíviť k tete Marii da Luz, spýtala sa, či by som ju neponatierala telovým mliekom.

Odvetila som zo žartu: „Ponatieraj sa sama." Nič zlé som tým nemyslela, no Tony uprela na mňa zaskočený, urazený pohľad.

„Už ťa prešli chúťky?" vybehla na mňa.

„Chúťky?" zháčila som sa.

„Áno. Ohmatkávať mi prsia. To sú mi zmeny! Nikdy si ma neoklamala!"

Ostala som ticho. Vyšla som z izby. Išla som sa napiť do kuchyne, kde teta pripravovala obed, potom som sa vrátila, zatvorila dvere a chvíľu som ju pozorovala, ako si natiera nohy. Nakoniec som nabrala odvahu a odpovedala: „Teraz ma dobre počúvaj! Pokiaľ ide o klamanie, sme dve. Karate, džudo, formula 1, Fittipaldi, Björn Borg, motokros, surfing, zvláštna krv a ďalšie výmysly... Myslíš, že sa dá tak nehorázne klamať a nikto si nič nevšimne? Myslíš, že som celé tie roky nevedela, že klameš, že nie si tá, za ktorú sa vydávaš, že si nedosiahla nič z toho, čím sa chváliš, a že po tom len túžiš?“

Vrhla na mňa vražedný pohľad, vstala z postele a vylepila mi zaucho dlaňou zababranou od krému. Odpovedala som rovnako, bez jediného slova, potom som si zotrela krém z tváre a utiahla sa späť do kuchyne, kde som tete pomohla prestrieť stôl; hoci mnou lomcoval hnev, ovládala som sa.

Bola sobota a Tony mala ostať do nedele podvečera, ale po obede v napätej atmosfére vyhlásila, že ju chytili menštruačné bolesti a nemá pri sebe tabletky, preto sa vráti na internát. Teta sa ju snažila presvedčiť, aby ostala, no neúspešne. Má doma ibalgin a Tony by si mohla užiť ešte jeden deň v Lisabone. Ale nie.

Odprevadila som Tony na autobusovú stanicu, chladno sme sa rozlúčili a od toho dňa prestala odpovedať na moje listy a už ma viac u tety nenavštívila.

Nasledujúce týždne som preplakala, sužovaná pocitom viny, zatiaľ čo sa teta neprestávala čudovať, prečo sa kamarátka odmlčala, no jej otázky som nechávala bez odpovede.

Pomaly ma začal pohlcovať nový študentský život, nové priateľstvá a možnosti, ktoré sa mi otvárali krok za krokom.

Medzitým sa rodičia vrátili z Mozambiku a ja som sa k nim s nevôľou presťahovala. Chcela som bývať vo vlastnom, bez rodičov; len ja a moje sny.

Keď nám z Portugalských telekomunikácií prišiel oznam, že sú splnené byrokratické aj materiálne podmienky na inštaláciu telefónu, o ktorý sme žiadali pri kúpe bytu, otec ponuku odmietol. Ďalšie zbytočné výdavky. Porozprávala som sa s mamou a dohodli

sme sa. Telefón som nutne potrebovala. Písal sa rok osemdesiatpäť, skončila som prvú vysokú školu, už som učila a pracovala v rádiu, telefón bol, dočerta, úplne základná vec. Nemohla som si celý život dohadovať rozhovory a porady v telefónnej búdke pred sídliskovými potravinami. Napriek tomu, že otec odmietol otvoriť rodinnú kasu, telefón sme dali zaviesť, a to na moje meno; účty platila mama z peňazí, ktoré zarobil otec. To bol celý on: myslel si, že celá záležitosť ide mimo neho. A ja som bola konečne v spojení s moderným životom.

Telefón bol dôležitý aj na udržanie kontaktu so Joãom Máriom, ktorého som spoznala v rádiu Aventura v deväťdesiatych rokoch po debakli s Davidom. João Mário chodil do štúdia raz za týždeň nahrávať cestopisy o svojich potulkách po ďalekých končinách sveta. Hoci písal vzrušujúce texty plné dobrodružstva a nebezpečenstva, ženy v redakcii ho veľmi neobletovali. Chodil v tričku, obnosených čiernych džínsoch a v plátenkách. Mal rovné čierne vlasy, v uchu malú náušnicu a nosil látkovú tašku cez plece. Nikdy sako. Dievčatám zo sekretariátu sa nezdal dosť upravený a čistý. Muž neveľmi obdarený krásou potreboval nápadnejšie doplnky, aby upútal pozornosť ženského pohlavia. Ja som ním bola celá uveličená. Rozprávali sme sa o živote, žurnalistike a cestovaní. Bol skromný, zdvorilý, vzdelaný, nemal maniere ani vrtochy. Myslela som si, že je to muž pre mňa.

Vždy keď mal prísť do štúdia, nepoužila som maskaru ani rúž. Jeho štýl mi hovoril, že sa mu páčia prirodzené ženy, také, čo nosia tenisky a neboja sa ufúľať od hliny. Chodili sme obedovať do lacných podnikov. Rozprával mi o miestach, ktoré navštívil alebo plánoval navštíviť vo viac či menej blízkej budúcnosti, a ja som sa tvárila ako offroadová žena a snažila sa zistiť, ako sa stať súčasťou jeho rozsiahlych plánov. Myslím, že jedna časť života mi ubehla rojčením, ako ma berie so sebou na cesty do rôznych končín sveta. Raz to bola Sahara, inokedy Čína. Všetky moje romantické predstavy sa odohrávali na cestách.

Zo svojho súkromia mi prezradil len to základné. Zapamätala som si, že ho očarila nejaká žena v Kazachstane. Alebo v Kirgizsku. Alebo v Japonsku. Nežná, s peknými hnedými očami, ale

netrápilo ma to, pretože Kazachstan, Kirgizsko či Japonsko boli za horami, za dolami.

Všetko bolo otvorené. Urobila som prvý krok a dala najavo záujem, na ňom ostávalo nasledujúce: vydať sa na cesty, keď sa mu zažiada, ja zatiaľ neprestanem napomáhať osud. Jemné postrčenie nemôže zaškodiť. Ale jeho odchod sa blížil. Čakal ho ďaleký bájny Orient. Bol to veľkolepý plán a Joãa úplne pohltil. Mne ostávalo vymyslieť, ako s ním nestratiť kontakt. „Píš mi sem," odvetil mi a veľkými neúhľadnými písmenami – zdali sa mi ako najkrajší rukopis na svete – načarbal na obrúsok v reštaurácii akúsi adresu v Sines.

„Keď som v Portugalsku, tu sa zdržiavam najčastejšie. Toto je najistejší kontakt."

„Kedy sa vrátiš?" spýtala som sa.

„Neviem, ale raz to bude."

Vráti sa. Každý sa raz vráti. A je mi jedno, či to bude o šesť mesiacov alebo o šesť rokov. Keď sa vráti, na ulici C, Núcleo 35-Frente v prímorskom mestečku Sines, nájde toľko listov, koľko týždňov bude preč. Žeby to bola adresa rodičov? Počas našich rozhovorov pôsobil ako skromný človek. Možno je syn rybárov. Nepýtala som sa ho na nič zo súkromia. Nikdy nerozprával o dôvernostiach, a ja som nevyzvedala. Nie je dobré tlačiť na pílu. No ani netlačiť. Človek nikdy nevie, ako s pílou vlastne zaobchádzať. Všetko je len o šťastí.

Bude otvárať moje listy s prekvapením a potom mu dôjde. Veľmi rýchlo pochopí, že tak často môže písať len človek, ktorý verí, že jeho listy budú mať odozvu, a ktorý sa zaujíma o adresáta z jedného dôvodu navyše. V istom okamihu precitne a ja nebudem musieť pomenovať veci priamo. Vtedy sa dovtípi. Takto si urobím svoju časť práce a zvyšok je v rukách osudu. Nie je vylúčené, že bude dojatý a pomyslí si: ‚Tá žena ma má rada, nevšimol som si, aká je milá!' Verila som, že taká do očí bijúca milota dobyje svet. Keď odhalí moju skutočnú dušu, ktorú som skrývala z hanblivosti, pretože my ľudia sme krehké bytosti, jeho duša bude očarená.

Jedného dňa odišiel do ďalekého Orientu bez toho, že by mi vedel povedať, kedy sa vráti. Možno keď sa skončí projekt. Alebo keď dôjdu peniaze. Možno.

Predtým než odišiel, pripravila som si plán: v ten istý deň, ako sme sa rozlúčili na letisku, napísala som mu prvý list a poslala ho na adresu, čo mi nechal. Pokračovala som v tom nasledujúce dva roky každý týždeň. Často to boli len denníkové zápisky, pozorovania, inokedy balíčky s predmetmi, čo som mu túžila darovať: kamienok, suchý list, ceruzka, kniha, novinový výstrižok, fotka, lupene, časopis, inokedy obálky, ktoré som sama vyrobila a vyfarbila či ozdobila. Prejavy zaľúbenej ženy, oduševnenej a premotivovanej. Venovala som mu značnú časť svojho voľného času. Prišla som z práce, sadla si na pohovku v obývačke, a kým rodičia išli spať, ja som ostala hore, nechala si zapnutý televízor ako zvukové pozadie a písala som mu svoje záznamy – listy. Jedna časť mojej bytosti sa vysmievala láske, ktorú som vkladala do tejto starostlivo premyslenej korešpondencie. Jednostrannej. Predstavovala som si, ako sa musí listom čudovať jeho rodina, ak nejaká existuje. Keď João Mário zavolá z Orientu domov, povedia mu, že ho čakajú desiatky listov od jednej a tej istej odosielateľky? „Máš obdivovateľku." Zasmejú sa? A aká bude jeho reakcia? Ako dlho bude poblúznený tmavookou kráskou, o ktorej sa zmienil? Chlapovi sa žena rýchlo zunuje, hovoria staršie a skúsenejšie. Muži sú nestáli, večne nespokojní. Nespoliehaj sa na nich! Never im a už vôbec nič neočakávaj, nerob si ilúzie! V poriadku, ale ja som potrebovala zabudnúť na Davida. Život ide ďalej.

Nikdy mi nenapadlo, že by sa niekto odvážil listy otvoriť. Neviem, či sa to stalo. Patrilo to medzi prízemnosti, ktoré moja myseľ nevedela pochopiť. A čo ak to urobili? Nič v mojom písomnom vyjadrovaní neprekračovalo hranicu bežného priateľstva. Boli to len listy, záznamy, myšlienky a situácie, o aké sa ľudia bežne delia s druhými. Predstavovala som si, ako po návrate do Sines sedí na posteli v skromnej izbe obložený listami, ktorých som sa mu naposielala až-až, ako ich číta a zoberie telefón, aby mi povedal: „Vrátil som sa a chýbaš mi!" Aká hlúposť! Nenapadlo mi, že by nemusel vedieť, čo s toľkými listami, že by sa

mohol rozhodnúť nečítať ich, iba strčiť do starého vreca a vyhodiť do smetí s myšlienkou: ‚Fakt divné!' V mojej hlave bolo všetko len otázkou času, a ten mi nechýbal. Písanie a trpezlivosť. Líhala som si a zaspávala s vyhliadkou na ďalší deň ťažkej práce, čo nás otupuje a bráni nám, aby sme prežívali život naplno; práce, v ktorej sa neskrýva zmysel ani poslanie, len zotročenie časom.

Dni po rozchode s Davidovom ubiehali v myšlienkovom vzduchoprázdne, až kým sa v mojom živote nevynoril Leonel, ktorý si ma všimol v poloprázdnej kaviarni Colina, kde som si čítala raz v nedeľu popoludní. Podišiel ku mne so slovami, že aj on rád číta. Oznámil mi, že bol v kine pozrieť si *Querelle*. Čo si myslím o tom filme?

„Ktorý *Querelle*? Fassbinderov?" spýtala som sa váhavo.

Áno.

„Aha! Jasné!" vykríkla som. Prestala som čítať a počúvala som ho.

Rozprával o umení vášnivo, inteligentne a odvážne. Bol to chlapec, ktorý mal obrovské nadanie a okrem toho už nič, presnejšie ešte nič, hoci všetci máme v sebe potenciál. Ale bolo v ňom ešte niečo. Mal v sebe čistú oddanosť, čo nič neočakáva. Dar existujúci iba vďaka tomu, že ty a ja sme jedno, a bodka.

Vysoký, pekný, svetlovlasý, pripomínajúci Jamesa Deana a pre mňa už na prvý pohľad primladý, nebolo ani treba pýtať sa ho na vek. Keď sme raz vychádzali z kaviarne, pobozkal ma na plece bez dôvodu a vysvetlenia. Len tak. Nevedela som, ako zareagovať, ale premohlo ma dojatie nad čistotou zrodu čohosi autentického a divokého; dala som sa očariť, zviesť a naplno som si to užila. Na písanie listov mi neostal čas.

Neviem, či sa João Mário vrátil do Portugalska, či prečítal všetky listy, ktoré som mu napísala úhľadným, precíznym písmom na najlepšom papieri najkvalitnejším perom, neviem, či sa mu dostali do rúk lupene, ktoré som natrhala, či si ich nechal

alebo zahodil do koša, neviem, či si niekedy spomenul na sympatickú tučnú kolegyňu z rádia Aventura alebo či zomrel na hraniciach medzi Irakom a Sýriou. Nikdy som od neho nedostala ani slovíčko, ale viem, že v živote sa mi nič nedeje náhodou. Tým, že vo mne vzbudil hlboký cit a vyvolal predstavy, ako sa s ním kdesi na konci sveta oddávam dobrodružstvám a bozkom, obnovil môj vnútorný svet láskou, spestril mi a odľahčil každodenný život, pomohol mi udržať si bdelosť a nádej a dal mi čas, aby som si vyliečila rany, skôr ako vzlietnem do nových výšin.

Keď spomínam ženy v našej rodine, myslím tým mamu a mňa. Prešlo takmer dvadsať rokov, odkedy sa rodičia vrátili z Afriky. Otec zomrel po niekoľkých mozgových príhodách. Bolo to tak lepšie. Nevládal žiť ako zajatec vo vlastnom tele.

Väčšina harabúrd je stále na povale, vrátane jeho kufrov so zhrdzaveným náradím. Obdobie so Joãom Máriom je už dávno za mnou, a ešte dávnejšie sú internátne časy s Tony a pánom riaditeľom. Teta Maria da Luz zomrela na rakovinu maternice. Všade naokolo zomierajú ľudia na nádory poschovávané v tele chorobou, o ktorej sa nevie, ako sa rozšírila a prečo.

Je večer a s mamou sedíme vedľa seba na bledožltej zamatovej pohovke v obývačke. Prales rozrastajúci sa po stenách vystriedali umelé kvety. Je vylúčené, aby som sa s mamou zhodla. V našom byte nemám pocit domova. U mňa doma nebudú iné kvety, len živé, a určite nie filodendrony. Máme úplne rozdielny vkus. Každá sme z iného cesta. Rozdeľuje nás čas, vzdelanie, svet. Mama je žena bytostne odlišná odo mňa.

Na stolíku, kde kedysi trónili kaládie, naaranžovala výzdobu z umelých kvetov. Na exotickú drevenú truhlicu s reliéfnymi slonmi postavila zasa fajansovú vázu z Alcobaça a naaranžovala do nej pôsobivú kyticu bielych a krémových kvetov z papiera a látky. Ozrutánska kytica nebola taká ohavná, lebo som ju vybrala ja. Menšie zlo. Keby som to neurobila, mohlo sa stať niečo horšie. Bol to môj najväčší ústupok umelosti.

Ručne maľovanú vázu zdobili motívy zelených a žltých ľalií, včiel a pochádzala zo začiatku osemdesiatych rokov, keď keramická výroba v Portugalsku zažívala prudký rozmach. Po bokoch vázy stáli dva byvoly z mozambického ebenu, jeden mal zlomený roh, vzadu pri stene slon z rovnakého materiálu, žirafa s chromou nohou a zebra, obe z ružového dreva – to všetko mama kúpila v Tete alebo v Malawi s cieľom priniesť do Lisabonu zvyšky stratenej Afriky. Vznešená fauna savany, kde v spaľujúcej horúčave počuť praskot trávy. Neviem, či mama videla naživo nejaké zo zvierat, ktorých sošky vystavila v obývačke. V našom dome v Lourenço Marques sme ani zďaleka nemali toľko afrických artefaktov. Čo sa mame prihodilo v období medzi životom v Lourenço Marques a Tete? Koľko rokov bola v Afrike? Mamino vnútro je asi rovnako pozliepané ako umelý medzipriestor vystavený v jej obývačke. Oddeľuje nás hlboká priepasť tajomstiev, ktoré o sebe nevieme. Chýba nám desať rokov informácií; desať rokov, čo sme boli od seba odlúčené. Ako sme sa zmenili za ten čas? Aké ženy sa z nás stali?

Večer 14. decembra 2004, keď bolo po všetkom, som prišla domov neskoro, roztrasená a úplne na dne. Nedokázala som zo seba dostať ani slovo. Chcelo sa mi hodiť o zem a kričať: ‚Zachráňte ma!' Zmes zúfalstva a úzkosti. Bola som vyrovnaná žena. Aspoň som si to myslela, veď dovtedy som sa napriek všetkému a všetkým vždy udržala na nohách, ale v tej chvíli ostal zo mňa len prízrak.

Na sklonku popoludnia som vyšla zo školy a stretla sa s Davidom v jeho toyote. Odviezli sme sa na Costa da Caparica, kde sme celý rok potajme obnovovali svoju lásku. V ten deň sme zaparkovali pred kaviarňou s otlčenými ozdobnými kachličkami, kde mi oznámil rozsudok. Povedal manželke o našom vášnivom pobláznení. Porozprávali sa a dospeli k spoločnému záveru. Nemôže pristúpiť na môj návrh, aby sme začali spolu žiť a konečne spečatili svoju lásku, ktorá pretrvala roky odlúčenia. Nie je do svojej ženy zaľúbený, hoci pri nej zažil vášeň, nehu a napokon stereotyp. Je dobrou manželkou a matkou. Je jeho družka a doteraz

nezažili vo vzťahu nijaké turbulencie. A vtom som sa objavila ja ako kamienok v ozubenom súkolesí, čo ho prinútil zastaviť sa a prehodnotiť vlastný život a manželstvo práve v období, keď ich vzťah ochladol po narodení mladšej dcéry, neuspokojivého sexu a finančných starostí. Zhodou okolností som sa zjavila vtedy, keď začal spochybňovať manželstvo, ktoré uzavrel v snahe usadiť sa a začleniť do života dospelých.

Bol vzorný študent a príkladný syn. Vždy sa snažil robiť správne rozhodnutia, aby sa odvďačil otcovi, ktorý mu cestou z továrne odhaľoval tajomstvá ťažkého, poľutovaniahodného robotníckeho života. Objavila som sa v jeho mladosti ako sexuálna rozbuška. Ale to je minulosť. Teraz to už nejde. Čas sa nedá vrátiť. Bolo rozhodnuté.

„V tomto živote nemáme my dvaja, Luísa, budúcnosť a iný život neexistuje. Mám rád svoju ženu. Porozprával som sa s ňou. Zhovárali sme sa celú noc. Obaja sme plakali. Nemôžem od nej odísť. Nemám na to silu. Ži svoj život! Neviem si predstaviť, že by som večer neukladal svoju najmladšiu do postele, že by som ju ráno, ešte rozospatú, nebral opäť do náručia, keď už za oknami svieti slnko, a keď slnečné lúče dopadnú na stôl, pripomenú mi tvoju pokožku a musím sa ísť schovať do garáže a prečítať si tvoje listy, a hoci si spomeniem na tvoju tvár, kým sa holím pred zrkadlom a predstavujem si tvoje ruky a cítim vôňu tvojho lona, a aj keď viem, akú veľkú bolesť ti spôsobím, nemôžem to urobiť. Zapamätaj si, že vždy budem na teba myslieť, pretože si žena, na ktorú sa nedá zabudnúť, ale my dvaja nemáme perspektívu. Treba sa vedieť obetovať. Musíme sa obetovať. Taký je život. Teraz musím ísť."

Premiestnila som sa zo svojho auta do jeho voza s vidinou slov „spojíme naše životy" a vyšla som s rozsudkom smrti. Vrátila som sa do auta netušiac, čo ďalej. Len som sedela a triasla sa, no bolo treba niečo robiť. Nevládala som sa pohnúť, ale nemohla som ostať v odstavenom aute pri pláži, keď sa začínala ľadová noc. Povedala som si: ‚Musíš sa pozbierať a naštartovať. Nikto nevolá požiarnikov kvôli zlomenému srdcu.' Ešteže mi napadlo zavolať mame a povedať jej: „Teraz nemôžem šoférovať, ale prídem. Áno, všetko je v poriadku. Potom ti to vysvetlím." Strčila som kľúč

do zapaľovania, otočila ním, naštartovala a prepla na automatického pilota. Plakala som, cez slzy som ledva dovidela na cestu. Chcela som zomrieť, ale nebola to pravda. Zomrieť som chcela už aj predtým a vedela som, že to všetko prejde, žiť sa dá i v pekle. Ženy v mojej rodine sa nepoddávajú smrti. Je to len žiaľ a ten pominie ako všetky žiale sveta. Zastavila som na krajnici, netušiac, kam ísť. V takomto stave sa nemôžem vrátiť domov. Mama ma nesmie vidieť takúto zdrvenú a zdeptanú. Nevedela by som potlačiť plač, a ja som pred mamou nikdy neplakala. Zabočila som do štvrte Monte da Caparica a zaparkovala na nejakej ulici s bytovkami po oboch stranách. Potrebovala som len zastať. Bolelo ma celé telo. Nedokázala som myslieť a zavýjala som ako zranený pes. Zadúšala som sa plačom. Napadlo mi: ‚A čo keby som sa zaviezla do nemocnice?' Zaváhala som. ‚Čo by so mnou robili?' Predstavila som si, ako vchádzam na urgentný príjem bez racionálneho zdôvodnenia svojho konania. ‚Muž, ktorého milujem, jediný muž, ktorého som milovala, ma druhýkrát a definitívne odmietol.' Aké smiešne! Žena ako ja uteká na pohotovosť kvôli utrpeniu z odvrhnutej lásky? Priznávajú sa ľudia verejne k takejto bolesti? Predstavila som si, ako sa mi smejú do tváre: ‚Milá pani, choďte domov! Kto už len nemal zlomené srdce?' V duchu som videla, ako si hovoria: ‚Doktor Sequeira, je tu jedna pani, zmára sa nešťastnou láskou, dajte jej injekciu alebo infúziu,' a pri tej predstave som sa rozosmiala. Smiech bol dobrý signál. Ešte som nebola šialená, hoci som mala pocit, že šaliem. Nemocnica nie, rozhodnuté! Sklopila som sedadlo čo najnižšie a otriasala sa plačom, zatiaľ čo okoloidúci obchádzali môj zaparkovaný opel, a keď občas pozreli do okienka, videli ma kŕčovito schúlenú ako narkomanku v abstinenčnom záchvate.

Prehrala som si v hlave Davidovu teóriu, slová, čo vyriekol predtým, než mi dal kopačky. „My muži a ženy sa spájame, pretože nás ťahá k sebe príťažlivosť, potom zaľúbenosť, ale aj preto, aby sa o nás niekto staral, priniesol nám čaj alebo deku. Je príjemné mať niekoho, kto na nás myslí, kto nás pohladí po chrbte, vlasoch, po ruke. Uzatvárame manželstvá, pretože sa to robí už tisícky rokov, pretože sa to od nás očakáva. Uzatvoríme manželstvo,

aby sme boli ako ostatní a dali nášmu životu zmysel. Takto sa to robí. Uzatvoríme manželstvo, čím sa zabezpečíme do budúcnosti a zrovnoprávnime. Uzatvoríme manželstvo, lebo veríme, že sa ľúbime. Máme deti. Manželstvo je rehoľa a diplomatický zbor súčasne. Zvykneme si. Nie sme v zajatí, ale sem-tam nám napadne, čia je táto kniha a hentá váza? Čí je tento dom, toto dieťa? Zvyčajné gestá, ktoré poznáme naspamäť, keď sa ráno prebudíme, no robíme ich, pretože sme ich prevzali od toho druhého, alebo sú skutočne naše? Čo je moje a čo tvoje? Bolo by príjemné byť občas sám, bez detí, bez povinností a účtov, to by bol život! Ale teraz je najdôležitejšie prežiť do leta. Uhradiť meškajúce účty príspevkom zamestnávateľa na rekreáciu. Kúpiť dcéram nové oblečenie. Vymeniť mrazničku, lebo už vyše dvoch mesiacov nefunguje, ako má. Dva týždne na oddych. Ľúbime toho, s kým žijeme? Žijeme spolu, nie je tak? Stačilo detailov. Zvyšok nie je podstatný. A nie je podstatné, koho som viac miloval. Moja mama sa vydala, aby sa finančne zabezpečila, a strýko Alberto ľúbil celý život švagrinú a nepovedal jej to ani na smrteľnej posteli, a moja teta Inês odmietla chlapca, do ktorého sa zaľúbila, pretože bola zasnúbená so strýkom Albertom. Všetci splnili svoje záväzky. Neprebúdzali sa vedľa objektu svojej lásky, nedali podnet na slová vyznania, ale nič z toho ich vášeň neuhasilo. Milovali aj v odlúčení. Je to už raz tak. Láska nekráča po našom boku, láska nám poletuje v hrudi ako vták v klietke. Večer nás uspáva, ráno prebúdza. Kvôli nej odchádzame a vraciame sa. Plačeme. Smejeme sa. Ak toto neznamená žiť, čo je potom život?"

Premietla som si jeho slová, gestá, pohľady, až kým som nezaspala od vyčerpania, a keď som sa prebrala, dokázala som vysloviť len jediné slovo, myšlienku, podstatu: David, David! Nič viac. Bola takmer polnoc, keď som sa dala ako-tak dokopy a bola schopná odviezť sa domov.

Mama ma čakala pri dverách od strachu celá seba. Tušila, že sa prihodilo niečo zlé. Volala mi tisíckrát, no ja som nedvíhala.

„Čo sa stalo? Čo sa deje? Čo je s tebou?"

Sadla som si na zamatovú pohovku oproti obývacej stene s televízorom a poličkami, na ktorých boli vystavené série

encyklopédií, pár kníh o umení, fotky otca, strýka, moje fotky z detstva, popolníky, vtáčiky, sošky zvierat a domorodcov, všetko z mozambického ebenu – ako inak – porcelánové vázy s umelými kvetmi, a v emocionálnom chaose zrazu počujem svoj hlas z minulosti, ako mame hovorí: „Umelé kvety nie sú kvety. Je to len plast." A počujem mamu, ako mi odpovedá: „Ale skrášľujú priestor." Prisadne si ku mne a začne sa vypytovať. Plačem. Je hlboká noc. A prší. Ťaživá, studená noc. Skúpa na osvetlenie. Svetlo lustra pôsobí mdlo a stráca sa v kútoch, nevydáva teplo ani útechu, darmo svietia všetky žiarovky. V tlmenom osvetlení pocítim nutkanie povedať mame prvýkrát pravdu. Vyprázdniť vrece chladu a nevraživosti. Som otrasná žena, žalostná duša, bolesť, čo už ani nebolí. Zdrap látky, ktorý sa nedá na nič použiť. Už som sa nesnažila zamaskovať, kým som, a predstierať dokonalosť, čo mi nepristala. Rozbila som sa na kúsky, ako sa rozbíja sklo a ľudia. Každá ďalšia črepina potvrdzovala, že sa nebudem môcť vrátiť do svojej pôvodnej podoby. Trvalo to dlho. Neviem, či ženy v mojej rodine cítili niekedy to isté čo ja, či boli rovnako nedokonalé, a nechcela som to vedieť. Valili sa zo mňa nekontrolovateľné slová. Obvinila som ju, že zo mňa spravila ženu bez chlapa, nemilovanú ženu, ktorej niet pomoci. Mama nikdy nemala Davida rada. Bola to jej vina, že nám to nevyšlo, že sme sa rozišli. Iba jej litánie a čary nás rozdelili. Obvinila som ju, že môže za moju osamelosť, samotu. Porozprávala som jej o Davidovi všetko, čo som kedysi tajila. Všetko, čo som nikdy nepovedala. Všetko od začiatku. „Toto je muž, ktorého mám rada, mala som rada. Iba jeho a nikoho iného, rozumieš?"

„Bol len chlapec..." habkala.

„Teraz je muž!" zvolala som.

Nech ma dobre počuje, ona, čo opustila portugalský zapadákov a vybrala sa do Mozambiku v ústrety neznámemu, ktorý ju ľúbil. Ešte aj ju milovali, mňa nie. Mňa nikdy.

„Nikdy ťa nezaujímalo, čo prežívam, len tvoje a otcovo blaho. Len vy dvaja. Vždy len vy. Nechcela si, aby som bola ako ostatné. Od začiatku si bola proti nemu. Za chrbtom si bojkotovala náš vzťah. Určite si sa modlila a prosila Pannu Máriu a všetkých

svojich poondených svätých, aby nás rozdelili. A ja som tu ostala na to, aby sa mal o vás kto v starobe starať, obsluhovať vás a brať na prechádzky, akoby som nemala právo na vlastný život. Zničila si moju jedinú lásku!"

A mama prehovorila. Skľúčene a rozpačito. Prvýkrát som uvidela v mame mamu, aj ona sa v tej chvíli otvorila, zarmútená nie mojím obvinením, ale mojou bolesťou.

„Nemáš pravdu, dcérenka. Ja aj otec sme vždy chceli, aby si bola šťastná, aby si spojila svoj život s niekým, koho máš rada. Nemáš pravdu, dcérenka. Vždy som chcela pre teba to najlepšie. Život nejde tak, ako chceme. Sú ľudia, ktorí nemajú šťastie v láske. Hviezdy ti doteraz nepriali, ale ktovie... David ti nie je súdený, ináč by ste už boli svoji. Si veľmi mladá. Spoznáš ešte veľa mužov. Nemôžem za to ani ja, ani otec, ver mi! Musíš si odpočinúť! Vezmi si tabletku a choď si ľahnúť! Urobím ti čaj. Poď!"

Bola ku mne nežná. Hladkala ma po vlasoch a tvári, zronená mojou bolesťou.

„Choď si ľahnúť. Zajtra ti bude lepšie. Kedy musíš ísť do práce?"

„Skoro."

„Tak choď spať!"

Nadopovala som sa liekmi na spanie a na druhý deň som išla do práce, akoby sa nič nestalo. Opravila som písomky, požiadala o pomoc pri vložení známok do informačného systému, prežila som porady, viac neprítomná ako prítomná. Zazrela som Davida na zasadnutí v inej miestnosti. Zbadal ma a odvrátil zrak. Prišli Vianoce a nový rok. David sa držal svojho rozhodnutia.

Nedalo sa nič robiť, nebolo cesty späť, ale David pochopí ešte zreteľnejšie ako kedysi, že je môj, že ťahá so sebou živé, nehmatateľné zvyšky nás dvoch. Budem s ním aj v jeho nemote a mlčaní ako tma a svetlo, ako jeho handry a papiere, vozík v hypermarkete, ktorý tlačí, kým sa tlačí von zo mňa, oškiera si kolená a dlane, ktoré sú moje bez ohľadu na čas.

Vie, že vietor, rotácia neznámych planét, svetlo hviezd, vákuum čiernych dier, čo sa prepadá do neznáma, to všetko ho privedie ku mne, aj keď nikdy nebude po mojom boku. Až do konca. ‚Si môj. Ak by bolo pre teba inej cesty, prisahám, že by som ťa nechala

ísť. Nemôžem za to, že tvoj pupok a môj pupok zväzuje dokopy tajné spojenectvo. Nemôžem za to,' chodilo mi po rozume, kým som sa snažila zaspať.

Ako mama starla, strácala silu a chuť starať sa o svoje rastliny. Nakoniec sa už nevládala presúvať po byte a len s námahou zvládala trasu izba, kúpeľňa, kuchyňa, potom izba a kúpeľňa, a napokon už len izba a toaletná stolička.

Do pamäti sa mi vryl obraz mamy z posledných rokov, ako sedí na posteli vo svojej izbe. Mama a posteľ splynuli napokon v jedno. Mohla za to osteoporóza a viaceré artrózy.

Z filodendronu ani kaládie neostalo nič. Neznášam ich. Dracéna zmizla. Ostala len tradeskancia, jediná rastlina, ktorú som si nechala a porozsádzala do pouličných kvetináčov. Je to pekná rastlina. Na balkóne pri obývačke som na maminu pamiatku vytvorila malý amazonský prales, kde som nikdy nebola.

Rodičovská spálňa

Spálňa sa nachádza napravo odo dverí do bytu. Z okna vidieť predný balkón, kam sa dá vojsť aj z obývačky.